

İSRAİL'DEKİ ARAP AZINLIĞIN KİMLİK SORUNU

Suna ERCAN*

In this article the author discusses the identity problems of Arab minority in Israel in terms of the four circles which determine the identity definition such as Israeli, Palestenian, Arab, and Islamic circles. Considering the complexity of the identity of the minorities in Israel, it is difficult to diagnose it, especially since it changes with time and situation. The Arabs in Israel nowadays perceive their identity as a mixture of these circles and they try to form a balance between them.

Giriş

Ortadoğu'da kimlik sorunu üzerine yoğunlaştığında çok sayıda değişkene bağlı olarak konumlanan etnik, dini ve dolayısıyla siyasi kimlikler karşımıza çıkmaktadır ancak, Ortadoğudaki azınlıkların temel özelliği dini azınlık olmalarıdır.¹ Arap milli kimliği üzerine yapılan vurgunun, dönem dönem çok sert şekilde ön plana çıktığı görülmüş olsa da dini ve milli vurgu birbirini tamamlayan olgular olarak Ortadoğu'da, özellikle de İsrail'de birlikte varlık göstermiştir.² Genel olarak, I. ve II. Dünya Savaş'ları sonrası yapılan düzenlemelerle bugünkü halini alan Ortadoğu'da çok sayıda etnik ve dini azınlık, bölge ülkelerinde çeşitli şekillerde konumlanmışlardır. Arap ve müslüman kimlik bölgeye hakim ise de çok çeşitli etnik ve dini bölünmelerin var olduğunu ve bunun bölgesel çatışmalarda ön plana çıktığını görüyoruz. Hem dini hem de etnik açıdan farklı bir örnek teşkil eden İsrail görece küçük bir alanda varlık göstermesine rağmen, Ortadoğu'da etnik ve dini gruplardan en fazla nasibini alan, içinde benzeşen ve ayrışan yanlarıyla çok sayıda azınlığı barındıran bir devlettir.

Arap sorunu İsrail özelinde ele alındığında a)İsrail Devleti içinde, b)İsrail işgali altındaki Filistin Özerk Yönetimi'ndeki alanlarda: Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da c)Ortadoğu genelinde olmak üzere 3 ana başlık altında incelenebilir. Arap azınlığın bu bahsedilen 3 alandaki kimlik

* ASAM, Ortadoğu Masası Asistanı ve ODTÜ Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

¹ Curtis, Michael (ed.), *People and Politics in the Middle East* (New Brunswick, New Jersey: Transaction, 1971) s 23.

² Arap-İsrail çatışması sırasında, Mısır'ın başını çektiği bir tür Arap milliyetçiliği 1979'da İsrail ve Mısır arasında imzalanan anlaşmaya kadar, bölgede hakim olmuştur.

sorunu ayrı ayrı çalışma konuları olarak ele alınabilir. Ancak bu çalışmada, İsrail Devleti içindeki durumları irdelenecektir.

DEMOGRAFİK YAPI

İsrail'in 5 milyonu aşan nüfusunun yaklaşık %82'si Yahudi'dir. (birinci ve ikinci neslin çoğu İsrail doğumlu olup, geri kalanlar ise dünyanın 80 ülkesinden gelmişlerdir) çoğu müslüman olmak üzere %17'si kadar Arap ve geri kalan %2 ise Dürzi, Çerkez ve diğer küçük cemaatlerdendir.³ Nüfusun %19'unu (yaklaşık 915.000 kişi) Yahudi olmayanlar oluşturur. Her ne kadar toplu olarak 'İsraili Araplar', olarak tanımlanırlarsa da genelde Arapça konuşan fakat değişik özellikleri, yaşam tarzları, gelenekleri ve tarihleri olan ayrı ayrı gruplar olarak varlık göstermektedirler. Ülkedeki azınlıklar genelde başlıca dört bölgede yoğunlaşırlar: Galile'de (Nasıra kenti dahil olmak üzere), Hadera ve Petah Tikva arasındaki bölgede, Negev ve Kudüs'te. Bunlardan başka, Akka , Lod, Hayfa, Ramle ve Yafa gibi şehirlerde de dağılmış olarak yaşayanlar vardır.

Müslüman Araplar, Yahudi olmayan nüfusun %77'sini oluştururlar ve çoğunluğu Sünni'dir. Arap fetihleri (7. yüzyıl) ile başlayan ülke içi ve dışı göçlerle bu coğrafyadaki demografik yapı, ekonomik şartlara bağlı olarak değişim göstermiştir. 19. yüzyılın sonlarında ülkenin kalkınmasına paralel olarak ekonominin gelişmeye başlaması sonucu, çevre ülkelerden birçok Arap iş olanaklarından ve daha iyi yaşam şartlarından etkilenerek bölgeye göç etmiştir.⁴ Müslüman Arapların yarısından fazlası Galile'de köy ve kasabalarda yaşamaktadır.

Bedeviler, ülkedeki Müslüman Araplar'ın %10'unu oluşturmaktadırlar. 30 kadar kabileye mensup olarak ülkenin güneyinde geniş bir yöreye dağılmışlardır. Önceleri göçebe olarak yaşayan Bedeviler, şimdilerde geleneksel kabile yaşantısından belli bir oranda uzaklaşmaya başlamışlar, sabit bir işte çalışıp, evlerde oturmaya, kılık kıyafet, sağlık ve eğitim gibi konulara önem vererek yerleşik toplum anlayışına uygun yaşam tarzlarına geçmişlerdir.⁵ Bugün Bedeviler'in çoğunluğu (güneydekilerin %40'ı ve kuzeydekilerin %85'i) standart belediye hizmetlerinin verildiği yerleşim bölgelerinde yaşamakta ve yavaş yavaş İsrail'deki iş sahalarına girmiş durumdadırlar. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle doğru orantılı olarak Bedeviler'in mesleki durumları büyük oranda değişmiştir. 1950'lili ve

³ www.jewishsites.org.

⁴ İsrail Enformasyon Merkezi, İsrail'in Gerçekleri (Ankara, 1994) s 121.

⁵ Field, Michael, Inside the Arab World (Cambridge: Harvard University Press, 1994) s18.

1960'lı yılların çobanları ve çiftçileri artık sanayi, ulaşım, inşaat ve sosyal hizmetler gibi alanlarda belli oranda boy göstermeye başlamışlardır. Bedeviler'in askerlik hizmetinde bulunmalarını gözönüne alırsak Arap azınlık içinde İsrail Devleti'ne en fazla entegre olmuş kesimdir diyebiliriz.

Yaklaşık 130.000 kişiyle ikinci büyük azınlık grubunu oluşturan Hristiyanların %90'ı Araptır. Rum Katolikler %42, Rum Ortodokslar %32 ve Katolik kilisesine bağlı olanlar olmak üzere dini açıdan temelde üç farklı cemaatten sözedilebilir. Genellikle şehirlerde yaşamaları ayırdıcı bir özelliktir. Dürziler ise İsrail'in kuzeyindeki 22 köyde yaşamaktadırlar ve sayıları 80.000 civarındadır. Kendilerine özgü kültürel, sosyal ve dini özerklikleri vardır.

ARAP AZINLIK: İSRAİL'DE AZINLIK, BÖLGEDE ÇOĞUNLUK

Daha önce değinildiği gibi, Yahudi olmayan grup İsrail nüfusunun %19'luk kısmını oluşturmaktadır. Bunlar Müslüman Araplar, Hristiyan Araplar, Dürzilerden oluşan Arap azınlık, ve politik etkinliği olmayan küçük gruplar olarak Çerkezler, Bahailer, ve Ermenilerdir. Bu gruplar içinde milli kimliğiyle en fazla öne çıkan Arap toplumdur. Bütünsel anlamda Arap vatandaşlar olarak tanımlanmalarına rağmen, çoğunluğunu Müslüman Arapların oluşturduğu Arap azınlık, aynı zamanda Hristiyanları ve Arapça konuşan ve dolayısıyla Arap kökene ait olan Dürziler'i de kapsamaktadır. Dürziler'in sosyal, kültürel ve dini açıdan farklı bir durum arz etmeleri ve özerk bir yapıya sahip olmaları sebebiyle, kendi kimlik tanımlamaları genellikle Arap kimliğiyle örtüşmemektedir. Bir grup kendini Arap toplumunun bir parçası olarak görürken, diğer taraftan bazı kesimler kendilerinin Arap toplumundan tamamen farklı olduğunu iddia etmektedir.⁶ Kuruluş aşamasından beri, 1967 savaşı ve 1982 İsrail-Lübnan savaşı dahil İsrail Devleti ile iyi ilişkiler kurmuşlardır. 'Azınlık içinde azınlık' olmaları (Arap azınlığının içinde bir grup olmaları) dolayısıyla 'çoğunlukla' (İsrail Devleti ve toplumuyla) iyi ilişkiler kurmuşlardır ve İsrail Devleti'nden çeşitli özerklikler alarak genel Arap azınlıktan daha avantajlı konumda varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Hristiyan azınlık ise hem sayıca Müslüman Araplar'dan daha azdır, hem de Katolik ve Rum Ortodoks kiliseleri olarak dini açıdan bölünmeler içermektedir. Aynı zamanda bölge göz önüne alındığında, Araplığın ve müslümanlığın neredeyse eşdeğer kimlikler olarak görülmesi, Hristiyan grupta kolektif bir milli kimlik anlayışının zayıf

⁶ Landau, Jacob M., *The Arab Minority in Israel, 1967-1991* (Oxford: Clarendon Press, 1993) s.177.

kalmasına, bunun yerine kimlik vurgusunun din üzerinden yapılmasına sebep olmaktadır.

İsrail'deki Arap azınlık dünyanın diğer yerlerindeki azınlıklarla karşılaştırıldığında, davranışlarına ve özelliklerine yansıyan, büyük farklılıklar arz etmektedir. Büyük bir çoğunluk olup da, Arap olmayan bir ülkede yaşamaları Araplar için pek rastlanmayan bir durumdur. Daha da ilginç, 1948'e değin nüfusun çoğunluğunu oluştururken (2/3), uzun yıllar sürecek keskin bir çatışmaya neden olarak neredeyse bir gecede çoğunluğun azınlığa dönüşmüş olmasıdır (1/6). Sınır komşusu olduğu Arap ülkeleriyle etnik, kültür, dil, daha geniş çapta din ve milli karakter açısından yakınlık; bir çeşit akrabalık içinde olmaları, Arap azınlığın Yahudi toplumu ve İsrail Devleti'yle ilişkilene biçimini karmaşık bir hale sokmaktadır. İsrail Devleti vatandaşı olarak varlıklarını sürdürürken politik ve kültürel alanda kimliklerini var oldukları ülkenin politik sınırları dışındaki toplumlar üzerinden kurmaları problem yaratmaktadır. Bu sorun Haziran 1967'de Altı Gün Savaşları sırasında ve 1987 Aralık'ında başgösteren İntifada (Arap Ayaklanması) sırasında çok belirgin hale gelmiştir. İsrail yönetimi altındaki topraklarda İsrail Devleti'ne karşı girişilen mücadelede İsrail içindeki müslüman Arap azınlık kendi devletlerini mi yoksa kendi halklarını mı destekleyecekleri konusunda çıkmaza girmiştir.⁷ Başka bir deyişle, politik davranış olarak vatandaşlık duygularının mı yoksa milli-dini duyguların mı benimsenmesi gerektiği çelişkisi çok keskin biçimde Arap toplumuna hakim olmuştur.

Kimlik sorunu, İsrail Devleti'nin kurulduğu ilk günlerde ve devamında, bilinçli ya da değil, bir süre için bastırılabilmişse de, bu sorunun 1967'den sonra gündeme gelmesi -birçok Arap'ın sosyo ekonomik ve politik açıdan beklentilerinin gerçekleşmediğini düşünmesi sebebiyle- kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu gerçeğe son olarak 1991 Körfez Savaşı sırasında karşı karşıya kalınmıştır. Saddam Hüseyin'in Filistin milli beklentilerine ilişkin verdiği sözler dolayısıyla olsa gerek İsrail'deki bir grup Arap Saddam'ın Kuveyt'i işgaline açıkça destek vermişlerdir.

Öte yandan yahudi çoğunluğun tutumu -planlı ya da değil- Arap azınlık arasında yabancılaşma olgusunun artmasına sebep olmaktadır. Güvenlik ve eğitimle ilgili konularda hükümet politikaları çok belirgin şekilde Arapları gözönüne alırken diğer konularda Araplar -naif bir tutum sergilenerek herşeyin bir gün kendiliğinden yoluna gireceği

⁷ age. s 165.

anlayışıyla- tamamen kendi hallerine bırakılmışlardır. Kararları erteleyen böylesi 'iyimser' bir tavrın modern zamanlarda başarılı olacak bir yöntem olmadığı İsrail örneğinde kanıtlanmıştır. Arap azınlığa ilişkin yahudi kesiminde gözlenen politik ayrılıklar ve gerginlikler gözlenmektedir. Politik arenada hassas dengelerin sözkonusu olması, birçok konuda problemlerin çözümüne yönelik olarak politikasızlık ve erteleme şeklindeki tutumun benimsenmesini zorunlu kılmıştır ve halen 'Arap sorunu' üzerine politika üretme konusuna pek ciddi bir şekilde yaklaşılmamaktadır.⁸ 1973 Yom Kippur ve 1982 Lübnan Savaşı'ndan sonra bu gerginlik daha da artmıştır ve bunun sonucunda geleceğe dönük olmayan ad hoc⁹ çözümlerin önerildiği politikalar uygulanmıştır. Yahudi kesimde, Arap azınlığa yönelik politikaları belirleyen iki temel anlayıştan söz etmek mümkün; bazı çevreler Arapların yahudilerle kültürel ve ekonomik alanda eşit fırsatlara sahip olmasının yeterli olmadığını ileri sürerek durumun tamamen değiştirilmesi gerektiğini, her alanda tam eşitlik sağlanmasının iki tarafın da yararına olacağını savunurken, bazı çevreler ise Arap azınlıkla güvenlik, yerleşim, yahudi göçü gibi çok temel konularda uzlaşma sağlanamamasından dolayı aradaki sürtüşmeyi ortadan kaldırmak için birşey yapılamayacağını savunmaktadırlar. Arap azınlığın hukuki statüsü -devletin yahudi karakteri ve güvenliğe ilişkin meseleler dışındaki konularda yahudilerle eşit haklara sahip olması- sözkonusu olduğunda bu iki görüşün tartışılması gündeme gelmekte, zaman zaman hukukçular arasında ateşli kamuoyu tartışmaları yaşanmaktadır.¹⁰

1967'den itibaren günümüze kadarki süreçte İsrail'de varlık sürdüren Arap azınlık genelinde gözlenen nüfus artışı, ekonomik gelişme, geleneksel sosyal kurumların etkisinin zayıflaması, eğitilmiş genç bir sınıfın ortaya çıkması gibi sebeplerle azınlığın genel yapısında çeşitli yapısal değişiklikler gündeme gelmiştir. Modernleşme süreciyle birlikte, yahudi ve diğer Araplarla ilişkilene biçimi dolayısıyla nispeten 'anominin' hakim olduğu bu iyi eğitilmiş genç Arap kuşağın, politik anlayışlarında aşırılıklar (radikalleşme) ortaya çıkmıştır. Bu radikalleşme eğiliminde iki temel yönelim yer almaktadır: birincisi vatandaş olarak İsrail devletine karşı girişilen eşitlikçi mücadele ikincisi ise Arap Milliyetçiliği açısından 'yahudi devlet yapısına karşı' girişilen mücadeledir. Ancak radikalleşmeyle kastedilen birlikte yaşamının gereği olarak eşit hakların verilmesini savunan taraftan

⁸ Tessler, Mark; Grant, Audra K., Israel's Arab Citizens: The continuing struggle, Annals of the American Academy of Political & Social Science, Ocak 98, Cilt. 555, s 97-114.

⁹ Belli bir sorunun çözümüne ilişkin olarak: durumu yaratan şartlar ortaya çıktığı anda başlatılan bitmesiyle de sona erdirilen karar verme ve eylem süreci.

¹⁰ 8 Landau, Jacob M., The Arab Minority in Israel, 1967-1991 (Oxford: Clarendon Press, 1993) s.5.

ziyade ayrımcı politik stratejilerin benimsendiği taraftır. Fakat bütün bu bahsedilenlerin (kimlik sorunu, politik tavır, vatandaşlık hakları ve hukuki statü vb.) İsrail içinde yaşayan Arap azınlık için geçerli olduğunu, İsrail Yönetimi'ndeki Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Araplar için kimlik sorunu çok daha farklı şekilde yaşanmakta olduğunu yinelemekte fayda var.

ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASI'NIN TARİHSEL KÖKENLERİ: İKİ TOPLUMUN ZORUNLU BİRLİKTELİĞİ

İsrail Devleti içindeki Arap-Yahudi çatışmasının kökenleri aslında daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Ancak İngiliz mandası sırasında (1917-1948), çokta geniş olmayan bir toprak parçası üzerinde aynı anda iki ulusal hareketin varolmasıyla birlikte bu çatışma daha keskin hale gelmiştir. Siyonist Hareket özellikle ilk yıllarda Filistin'deki Arap varlığı konusuna çok az ilgi göstermiş bu gerçeği ancak I.Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren farketmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altındayken Filistinli Araplar arasında herhangi bir politik ve idari birimden söz etmek mümkün değildir ya da ulusal bir hareketin işaretlerine rastlanmamaktadır.¹¹ İngiliz Mandasının hakimiyeti ve devamında Filistin'in ayrı bir idari birim haline gelmesiyle birlikte, Filistinli Arap liderler tarafından yahudi göçlerine karşı şüpheyle yaklaşılmaya başlandı. Bunun sonucunda özellikle müslüman Araplar arasında ulusal duygular uyanmış ve gittikçe dini bir karakter kazanmaya başlamıştır. Önce 1920 ve 1929'da daha sonra 1936 ve 1939'da yaşanan kanlı çatışmalar sonucunda Filistin'deki Arap ulusal hareketi şiddete maruz kalırken, mesele uluslararası boyutta komşu Arap devletlerin Filistinliler'i desteklemesi, yahudi diasporasının da Filistin'deki yahudileri desteklemesi şeklinde gündeme geldi. Arap ülkeleri, BM'nin Filistin'de, biri yahudilerin, diğeri Arapların olmak üzere iki ayrı devlet kurulmasını öngören 1947'deki kararına karşı çıktılar. Daha sonra 7 Arap ülkesi: Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak, Suudi Arabistan ve Yemen'in katıldığı ortak bir Arap cephesi BM'nin kararını engellemek için Filistin'e askeri müdahalede bulundu ve savaş sonunda, BM'nin kararına göre değil fakat 1949'daki Ateşkes Anlaşması'nın de facto sınırlarına göre Filistin, Arap ve Yahudiler arasında ikiye bölünmüş oldu. Çok sayıda Filistinli Arap, Ürdün tarafından ele geçirilen Batı Şeria'da veya Mısır yönetimindeki Gazze Şeridi'nde kalırken, birçoğu da başta Lübnan, Suriye ve Ürdün olmak üzere başka ülkelere gittiler. Bunların dışında kalan 156.000 dolayında Filistinli Arap yeni kurulan

¹¹ Landau, Jacob M., *The Arab Minority in Israel, 1967-1991* (Oxford: Clarendon Press, 1993).

İsrail devleti içinde özellikle kırsal alanlarda azınlık şeklinde varlıklarına devam ettiler. Arap azınlıkta zaman içinde, geri dönen mültecilere (1950'lerde 40.000 arap aile birleşmeleri dolayısıyla) ve yüksek doğum oranına bağlı olarak demografik açıdan geniş çapta bir büyüme yaşanmıştır. 1991'de 875.000'e yükselmişler, önümüzdeki yıllarda 1 milyona ulaşması beklenmektedir.¹² Bunlardan başka 1967 savaşı sonunda Doğu Kudüs'ün ve Golan Tepeleri'nin İsrail Devleti'ne katılmasıyla Arap nüfusunda ciddi bir artış göze çarpmasına rağmen, Arap nüfusun 1949'da 1/5'lik oranının yoğun yahudi göç dalgaları sebebiyle 1/6'ya düşmüştür.

Arap nüfusun diğer bir özelliği ise genç bir yapıya sahip olmasıdır. Nüfusun coğrafi dağılımında pek değişiklik olmamıştır. Gelirlerindeki düşüş, tarımdaki makineleşme ve topraklarını kaybetmelerine rağmen kırsal alanda köylerde yaşamaya devam etmişlerdir. Bunun sebebi ise, kentlerin kolay ulaşılabilirliği, kentte hayatın pahalı olması ve kendi geleneksel ve dini pratiklerini rahatça sürdürmek istemeleridir. Arapların çoğu Galile, Hayfa, Carmel Dağı, Kudüs ve Negev'de yaşamaktadır. (%47'si kuzeyde, %16'sı Hayfa'da, %18'i Kudüs'tedir.).

ARAP AZINLIKTA KİMLİK OLGUSU

Kimlik olgusu temelde bireyin bir gruba dair kendinde hissettiği aidiyet duygusu olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda demografik açıdan dağılımı ve özelliklerine değinilen İsrail'deki Araplar'ın kimlik tanımlaması karmaşık bir yapı arz etmektedir. Arap ve Dürziler'de kolektif aidiyet tanımlamalarının farklılık gösterdiğinden daha önce bahsedilmişti. *'İsrail'deki Arap kimdir?'* sorusunun cevabını vermek *'Filistinli kimdir?'* sorusunun cevabını vermekten daha zordur. Modernleşme sürecinde, politikleşme ve radikalleşme eğilimi gösteren Arap azınlık için kimlik sorunu daha çetrefilli bir hal almıştır. Bu konuda en önemli sorun; Arap azınlığın, uzun yıllardır komşularıyla savaş halinde olan halkı Yahudi olan bir devlet içinde varlık göstermeleridir. Zorluk yaratan nokta, Arap azınlığın bu komşu devletlerle etnik köken, dil, kültür ve dil açısından yakın bir akrabalığa sahip olması ve Ortadoğu'da bu devletlerin çoğunluğu oluşturmalarıdır. Bu kimlik karışıklığı zaman ve koşullara göre değişim göstermiş olduğundan dolayı kesin çizgilerle tespitte bulunmak zordur bunun yerine süreç içinde geçirdiği değişimleri göz önüne alarak tartışmak daha doğrudur. Her ne kadar İsrail'deki Arapların kolektif bir kimlik oluşturduğu iddia edilse de, bu yapıyı oluşturan unsurların ayrıştırılıp ele alınması gerekmektedir.

¹² Landau, Jacob M., İsrail'deki Arap Azınlık, Avrasya Dosyası, Cilt 2, Sayı 1, s. 218-224.

İbrani Üniversitesi'nden Dr. Rafi İsrail, Arap azınlığın kimliğini 4 eksende ele almıştır. Bu dört eksen, her biri ayırdıcı özellikler içermekte fakat çoğu zaman birbiriyle kesişmektedir. Genişleyen halkalar halinde düşündüğümüzde İsrailcilik, Filistinlilik, Araplık ve Müslümanlık birbirini kapsayan, içiçe geçmiş kimliği belirleyen unsurlardır. İsrail'deki Araplar kimliklerini bu dört unsurun bileşimi şeklinde algılamakta ya da bu unsurlar arasında bir çeşit dengeyi ön plana çıkartarak kimliklerini tanımlamaktadırlar. İsrail Devleti kurulduğundan bu yana süregelen Arap toplumundaki kimlik sorununun temelinde bu dört unsurun ağırlıklarının birinden diğerine geçmesi yatmaktadır.

1967'DEN ÖNCE KİMLİK SORUNU: İSRAİLLİLİK VE ARAPLIK ARASINDAKİ ÇATIŞMA

1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, birden azınlık halini alan Arap topluluk, Arap Devletleri'nin yenilgisiyle sonuçlanan savaşın ardından çizilen sınırlarla parçalara bölünmüştür. İsrail'de kalanlar İsrail Devleti'nin varlığını kabul edip o şekilde konumlanmışlardır. Azınlıkların (bilhassa zayıf oldukları durumda) genellikle çoğunluğu kendilerine referans noktası olarak alarak, kendilerini çoğunlukla tanımlama eğiliminde olmaları bu duruma sebep olarak gösterilebilir.¹³ Bu dönemde Araplara karşı İsrail'in resmi politikası asimilasyon şeklinde olmamıştır. Ancak, eğitim sistemiyle Araplar'ın 'İsraili kimlikleri' güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu İsrailcilik kimliği yaratılmaya çalışırken, öğretim dili olarak Arapçanın kullanılması, müfredatta Arap edebiyatı ve tarihinin yer alması Arap kimliğinin etkisinin zayıflamasına izin vermemiştir. Mısır'da Nasır iktidarı döneminde milliyetçi Pan-Arap sloganlarının hakim olması, Arap kimlik halkasının genişlemesine sebep olmuştur. Başta Mısır radyosu olmak üzere Mısır medyası Arap ekseninin pekiştirilmesinde çok etkin olmuş ve 'İsrailcilik' ve 'Araplık' unsurları arasında çatışma yaratmıştır. Nasır'ın öngördüğü Arap milliyetçiliğinin İsrail Devleti'nin varlığına karşı girişilen bir mücadelenin ürünü olması sebebiyle, Arap azınlıkta ikili bir aidiyet duygusu ortaya çıkmıştır. Ekonomik alana ve devlete belli oranda entegre olmuş olduklarından, günlük hayattaki 'pragmatik normlar' ve Arap kesimindeki 'ideolojik trendler' arasında çoğu zaman gelgitler yaşayarak bu çatışma içinde denge arayışına gitmek zorunda kalmışlardır. İsrailcilik ve Araplık kimliği arasındaki iç çatışmayı bastırarak 'İsrailcilik' kimliğine öncelik vermişlerdir. Fakat bu kimlik tanımlamasında 1967 Savaşı'ndan sonra gözle görülür bir değişim gözlenmiştir.

¹³ Schulze, Kirsten E.; Stokes, Martin; Campbell, Colm (ed.), *Nationalism, Minorities and Diasporas: Identities and Rights in the Middle East* (London, New York: Tauris Academic Studies, 1996).

İSRAİL İŞGALİ ALTINDAKİ BÖLGELERDE YAŞAYAN ARAPLAR'IN ETKİSİ*

İsrail Devleti'nin ilk 20 yılında Yahudi toplumunun modernleşme, açıklık, laiklik, ve demokratik değerlerinin İsrail'de yaşayan Araplar tarafından benimsenmesi İsraili kimliğini güçlendirmiştir. Ancak çeşitli gelişmelerin ortaya çıkmasıyla devlete olan ilişkilerini yeniden tanımlama gereği hissetmişlerdir. 1967 Savaşı'ndan sonra İsrail'deki Araplar, İsrail işgali altındaki topraklarda (Batı Şeria ve Gazze Şeridi) yaşayan Araplarla ve dolayısıyla Ürdün ve diğer komşu ülkelerdeki Araplarla ilişkileri sebebiyle buralardaki Araplardan etkilenme sürecine girmişlerdir. Diğer bölgelerde yaşayan Araplar da İsrail'deki Arapları Arap milliyetçiliğini sekteye uğratmakla suçlamışlardır. Bunun sonucunda, İsrail Devleti içindeki sosyoekonomik durumlarını yeniden gözden geçirmişler ve ekonomik yönden ziyade topyekün statülerine ilişkin sorgulamalara girişmişlerdir. Bütün bunların sonucunda İsrail'deki Araplar arasında şüpheler ortaya çıkmış ve İsrail dışındaki Arap kesiminde hakim olan gelişmelere kayıtsız kalınmamıştır. İsrailcilik kimliğinden uzaklaşılırken İsrail işgali altındaki topraklarda yükselen Arap milliyetçiliği İsrail'deki Arap azınlığın kimlik tanımında değişik kaymalara yol açmıştır. İsrail Devleti'ne karşı yabancılaşma artış göstermiş ve Filistinlilik kimliğine yakınlaşmıştır.¹⁴ Özellikle Batı Şeria'daki siyasi hareketliliğin artması İsrail'deki Arap azınlığın siyasi alanda sınırlı rolünün sorgulanmasına sebep olmuştur. Bunlardan başka, iki toplum arasında İsrail'de istihdam olanakları ve aile ve akrabalık ilişkileri vs. gibi çeşitli şekillerde iletişim sözkonusu olmuştur. Araplar arasında ilişkinin gelişmesini sağlayan faktörler şöyle özetlenebilir.

- 1) 1973 Savaşı'nın İsrail'in yenilgisi olarak algılanması ve petrol boykotu sebebiyle Arap gücünün artması.
- 2) 1974'te Arafat'ın BM'de yaptığı konuşma ve FKÖ'nün pozisyonundaki gelişme
- 3) 1976'daki 'Toprak Günü'nün İsrail'deki Araplar için milliyetçi bilincin yükselmesinde dönüm noktası olması
- 4) 1982 Savaşı'nda Lübnan'daki Filistinliler'in mağduriyeti
- 5) 1991 Körfez Savaşı

1985 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; 10 yıl önce kendini Filistinli olarak tanımlayanların oranı %46 iken, 1985'te bu oran %68'e yükselmiştir.

* Burada kastedilen, Filistin Özerk Yönetimi diye adlandırılan Batı Şeria ve Gazze Şeridi'dir.

Bu süreçte elitlerin ilişkisi diyebileceğimiz türde bir ilişki gazeteciler, politikacılar, iş adamları ve dini liderler arasında gelişmeye başlamıştır. İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'deki politikalarının kendilerini kapsadığı düşünülmüştür ancak 1987 Aralık'ında başgösteren 'İntifada' hareketine kadar Arap azınlıkta geniş çaplı bir radikalleşme görülmemiştir. 1982'de Lübnan Savaşı'ndan sonra İsrail işgali altındaki topraklardaki ve İsrail'deki Araplar FKÖ'nün hedefi haline geldi. Bu durum, 1984 seçimlerinde Filistin Kurtuluş Partisi'nin başarısı sonucunu doğurdu. 1967'den sonra Taiyyaba gibi nüfusun yoğun olduğu yerlerde Filistin'in birleşmesine ve Filistinlilik bilincinin yaratılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Gittikçe artan bir Filistinlileşme süreci gündemde olmuştur. 1985'te Hayfa Üniversitesi'nden Dr. Al-Mar-i'nin belirttiği gibi: "İsrail'deki Arapların kimlik arayışı tamamlanmıştır ve şöyle bir noktaya gelmiştir; öncelikle halk olarak Filistin halkı, milliyet olarak Arap ve vatandaşlık olarak İsrailidirler".¹⁵

İNTIFADA HAREKETİ VE FİLİSTİNLİLİK KİMLİĞİNİN GÜÇLENMESİ

Şunu söylemek gerekir ki; İsrail'deki Araplar İntifada hareketine tamamen katılmamışlarsa da İntifada hareketiyle birlikte Arapların karıştığı şiddet içeren düşmanca eylemlerde artış görülmüştür. İntifada İsrail'deki Araplar'ın kimliğinin Filistinlileşmesi sürecini hızlandıran bir faktör olmuştur. İsrail'deki Araplar İntifada'ya büyük çaplı ilgi göstermişler gelişmelerden gurur duymuşlar, para yardımıyla bulunmuşlar, FKÖ'nün eylemlerini destekleyen yazılı yayınlar ve gösteriler yapmışlardır fakat bütün bu yapılanlar yasal sınırlar içinde İsrail demokrasisinin elverdiği ölçüde gerçekleşmiştir. Ancak, Doğu Kudüs, İsrail İşgali altındaki Filistin topraklarındaki gibi sıcak çatışmalara sahne olmuştur.¹⁶ 21 Mayıs 1990'da İsrail İşgali altındaki topraklarda akli dengesi bozuk Rişon le Zion tarafından 7 Arap'ın vurulmasının ardından tam da İntifada modelindeki gibi İsrail'deki Araplar polisle taşlı sopalı çatışmaya girmişlerdir.

Bu dönemde İsrail'deki Arapların intifadaya olan desteği 1) duygusal-ideolojik boyut ve 2) pragmatik-davranışsal boyut olmak üzere iki farklı düzeyde kendini göstermiştir. İşgal altındaki Filistinliler İsrail'deki Araplardan daha aktif bir katılım beklerken, eyleme dönük aktif bir katılım gerçekleşmemiştir, verilen destek duygusa-ideolojik boyutta yoğunlaşmıştır. İsrail'deki Araplar bu beklentilerin farkında

¹⁴ Landau, Jacob M., 'The Arab Minority in Israel', 1967-1991 (Oxford: Clarendon Press, 1993).

¹⁵ age. s 168.

¹⁶ Doğu Kudüs'te 21 Aralık 1987'de Barış Günü dolayısıyla çıkan olaylar bkz. Fahir Armaoğlu Filistin Meselesi.

olmalarına rağmen ciddi bir karşılık vermemeleri kendi içlerinde varolan kimlik sorunlarındaki gerginliği arttırmıştır. Bu anlamda İntifada hareketinin en önemli sonucu İsrail kimliğinin Filistinlilik kimliği tarafından baskı altına alınmasıdır ancak çok sayıda Arapın bu durumun tamamen etkisi altında kaldığı söylenemez. Dr. Faruk Muwasi, bu durumu şöyle açıklamaktadır: 'Önceleri çok zorlama bir şekilde "İsraili Araplar" olarak tanımlandık fakat biz kendimizi "İsrail'de yaşayan Araplar" olarak tanımlamayı tercih ettik. Daha sonra "İsrail'deki Filistinliler" olarak tanımlamaya başladık. İsrail toplumu, Filistinlilik kökenine vurguda bulunmamızı eleştirirken, Arap dünyası da İsrail unsurundan bahsetmemizi tepkiyle karşıladılar. Filistinliyiz dediğimizde "neden kendi İntifada hareketinizi başlatmıyorsunuz diye soruyorlar" İsrail vatandaşıyız dediğimizde de Batı Şeria ve Gazze'de olanları nasıl karşıladığımızla ilgili sorgulamalarla karşılaşırız.'¹⁷

Bu tür etkiler sonucunda, Arap azınlığın kimliğine dair algılama kendi içinde farklılaşmıştır. Genelde genç kesim aşırı eğilimler göstermiş, FKÖ'nün liderliğini kabul etmişlerdir. Bu konuda hükümete baskı yapmalarına karşın başarılı olamamışlardır.¹⁸ İsraillilik kimliği üzerinden kimlik tanımlamasına giden Araplar İsrail Devletine ve toplumuna entegre olmayı tercih etmişlerdir. 1989'da yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre: %88.7'lik bir kesim bir Filistin Devleti kurulması fikrini desteklediklerini ancak Filistin Devleti kurulması halinde yine İsrail'de yaşamayı sürdüreceklerini açıklamışlardır. Bu noktada ideolojik boyut ve davranışsal boyut arasında bir ayrışma sözkonusu olmuştur. İntifada hareketine tam katılım gerçekleşmeden bu harekete verilen destek, İsrail Devleti içinde bir takım eşit haklara sahip olma mücadelesi anlamında kullanılmıştır. İntifada ile birlikte, İsrail Devleti'ne, kurumlarına ve yahudi toplumuna karşı yabancılaşmada artış görüldüyse de, kimlik algılamasında Filistinlilik unsuru güçlenmiştir fakat davranışsal-pragmatik boyutta İsraililik vazgeçilmez bir unsur olmaya devam etmiştir.

KİMLİK MÜCADELESİNDE GELİNEREN NOKTA

Bu çalışmada İsrail'deki Arap azınlığın 50 yıllık kısa tarihinde sürekli karışıklık arzeden kimlik tanımının yerel, bölgesel ve uluslararası platformdaki gelişmelere kayıtsız kalamadığını ve süreç içinde çeşitli şekillerde etkileşime girerek, değişimlere uğradığı tezini tarihsel gelişimler ve sonuçlarını irdeleyerek somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

¹⁷

¹⁸ 1988-1989 seçimlerinde bu durumun işaretleri görülmüştür.

Bünyesinde çeşitli azınlıkları barındıran İsrail’de Arap azınlığın özel konumunu azınlık-çoğunluk ilişkisi bağlamında ele aldığımızda uygulanan politikaların azınlığı kurumsal anlamda tanımanın ötesine gidemediğini Arap sorununu öncelikli bir gündem maddesi haline getirilmediğini görüyoruz..Arap dünyası ve Filistin özerk yönetimindeki gelişmelerden büyük oranda etkilenmelerinin asıl sebebinin İsrail Devleti içindeki eşitsiz konumlarında aranması gerekmektedir. Politik ve ideolojik yansımaların etkisinin artmasına sebep olan olgu; çoğu alanda İsrail Devleti çatısı altındaki kimlikleriyle barışmaları noktasında sosyo ekonomik engelle karşılaşmalarıdır. Önyargı ve stereotipleştirmeler günlük hayatta etkisini devam ettirmekte, hukuki statünün yanı sıra bu tür sosyal ayrımcılıklar gelinen noktada azınlık kimliğinde müslümanlık, Araplık ve Filistinlilik vurgusunun sınırlarını keskinleştirmiştir.

Givat Haviva Enstitüsü’nün 1999 Kasım’da Arap azınlık üzerine yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, İsrail’deki Araplar kendilerini ‘İsrail Devleti vatandaşı’ olarak tanımlamaktan ziyade daha çok ‘İsrail’de yaşayan Filistinliler’ olarak tanımlamaktalar.¹⁹ Araştırmayı yapan Dr. As’ad Ghanem, anketin sonuçlarının İsraili Araplarda artan bir bıkkınlığın keskinleştiği yorumunda bulunmaktadır. %46’lık bir kesim kendilerini ‘İsrail’deki Filistinliler’ ya da ‘İsrail’deki Filistinli Araplar’ olarak tanımlarken, %21’i ‘Filistinli Arap’ şeklinde tanımlamaktadır. %9’u sadece ‘Arap’ olarak %3’ü de sadece ‘Filistinli’ olarak görmektedir. ‘İsraili Arap’ kimliğiyle kendini tanımlayanlar %11 iken %4’ü sadece ‘İsraili’ olarak tanımlamayı tercih etmektedir. Süreç içinde Arap azınlığın kimlik tanımlamasında ne tür değişimlerin yaşandığını gözlemlemeyi amaçlayan aynı kurum tarafından 5 yıl önce yapılan bir başka araştırmanın sonuçlarında ise bu oranlar şöyledir: %38’lik kesim kimliğini ‘İsraili Arap’, %8’i ‘İsraili’ ve %27’si ‘İsrail’de yaşayan Filistinli ya da Filistinli Arap’ olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarında da açıkça görüldüğü gibi son dönemde İsraillilik kimliğinin geri planda kalarak Filistinlilik kimliğinin ön plana çıkmıştır. İsrail vatandaşı olarak İsrail Devleti’ne gittikçe daha fazla oranda entegre oldukları gibi bir gerçeğin varlığına rağmen kimlik tanımlamasını sadece İsrail vatandaşı olarak yapmayı tercih etmediklerini görüyoruz.

Arap azınlığın kendi içinde iki tür politik eğilimden sözedilebilir. İlimli ve radikal kanat olmak üzere ayrılan bu iki kanat arasında kimliklerine ve mikro ya da makro konulara ilişkin görüş ayrılıkları da sürekli mevcuttur. Son dönemde devam eden Ortadoğu Barış

¹⁹ The Jerusalem Post gazetesi, 31 Mart 2000.

Görüşmeleri kapsamında Filistin Barış Görüşmeleri ile birlikte Ortadoğu'nun hem bölgesel hem de İsrail özelinde yerel anlamda siyasi güç dengelerinde bir takım değişikliklere sahne olması beklenmektedir. İsrail'in Mart 2000'de Temmuz itibariyle Güney Lübnan'dan geri çekileceğini açıklaması, geçtiğimiz Şubat'ta durdurulan Suriye görüşmeleri ve Batı Şeria'da 'Yeni İntifada' şeklinde adlandırılan son gelişmeler yakın gelecekte bölgesel güç odaklarında ciddi değişimleri beraberinde getirecektir. Arafat nihayi statüye ilişkin anlaşma sonuçlanmasa da Eylül ayı itibariyle Filistin Devleti'nin ilan edileceğini açıkladı. Bütün bu gelişmelerden İsrail'de yaşayan Arap azınlığın çeşitli şekillerde etkilenmesi kaçınılmazdır. Kısa vadede, İsrail'deki Arapların kimlik tanımlamasında görülen Filistinleşme olgusunun artacağı düşünülebilir ancak bu durumun ciddi boyutlara ulaşarak kimlik sorununu keskinleştirmesi, İsrailik kimliğinden tamamen uzaklaşılması anlamına gelmemektedir.